

Martin Čapský. *Komunikující společnosti: Sjednocování politického prostoru pozdně středověkého Slezska*. Opava 2012. 422 s.

Habilitační práce, Filozofická fakulta MU v Brně.

Moderní česká historiografie se nikdy primárně nesoustředila na dějiny Slezska. Bylo to jen v určitých dobách na politickou objednávku, aby byla prokázána soudržnost českého či československého státu. Důvody mohou být mnohé, ovšem zřejmě je, že odloučení na státní rovině mělo prvořadý význam – pak se objevují hybridní dějiny českého Slezska, které nejsou pro starší období zcela smysluplné. Dějiny Slezska jsou součástí starší i moderní německé a zejména moderní polské historiografie. Je to až v posledních dvou desetiletích, kdy se i česká historiografie znovu orientuje na dějiny Slezska jako celku. Je zřejmé, že Martin Čapský je nedílnou součástí tohoto trendu, neboť se ve své práci zaměřuje na dějiny Opavska a Slezska, a to v pozdním středověku, ve 14. a 15. století.

Také habilitační práce Martina Čapského je zaměřena tímto směrem a věnuje se právě Slezsku v pozdním středověku. Práce je rozdělena na dvě hlavní části, které se vzájemně doplňují. V první části se autor na základě moderní, zvláště německé literatury vypořádává s možnostmi komunikace ve slezském prostoru, druhá část je pak zaměřená na politické dějiny slezských knížectví s důrazem na vztah k České koruně. Autor si v úvodu předložené práce předsevzal sledovat především integrační tendence ve Slezsku, které vedly k vytvoření jednotného politického prostoru. Geografické hledisko nehraje v jeho očích podstatnou roli; ta je naopak přisouzena dosti široce pojatým sociálním, politickým a ekonomickým vazbám. Z dalšího textu je patrné, že pro Martina Čapského jsou to zejména politické vazby, které tento prostor vytvářejí. Tématika integračních procesů je v současnosti jistě předmětem, který zažívá rozmach už z prostého důvodu soudobých evropských integračních tendencí. Autor se však neuchyluje k laciným aktualizacím, ale pracuje na základě primárních pramenů ať již archivních či editovaných, aby získal jasnou představu o trendech, které zmiňovaným sjednocovacím snahám napomohly. Autor volí dva různé přístupy, s nimiž může v tomto ohledu pracovat.

Prvním z těchto přístupů je analýza regionů, analýza identity, která je vlastní určitému regionu. Toto pojetí je spíše statické a zaměřuje se na popsání stavu Slezska jako „jednotného politického prostoru“, ale také na situaci v jednotlivých knížectvích, jako samostatných regionech. Studium regionu je v přítomné práci založeno především na německé literatuře, i když francouzská literatura se věnovala této problematice velice obšírně. Zde by bylo lze připomenout důraz na region ve francouzské literatuře a „novou“ kulturní geografii, jejíž závěry jsou využitelné i pro středověkou

historii.¹ *Spatial turn* (obrat k prostoru) je jedním ze zásadních přístupů humanitních věd v posledních zhruba třiceti letech a rozsáhlá diskuze se odehrála také v anglo-americké literatuře.² Tyto texty by nemusely pouze přispívat k teoretické diskuzi, ale rovněž umožnit širší náhled autora na problematiku vytváření regionu. Jedná se o jeden z přístupů a je jasné, že se autor zaměřil na přístupy jiné (v tomto ohledu byl autor ovlivněn především dílem Otto Brunnera), a jasnost a přehlednost toho, čemu se Martin Čapský věnuje, je i bez těchto tezí – jistě však relevantních – zachována. Německá literatura v tomto směru jasně definuje možnosti výzkumu. Rovněž i jeden z konceptů „prostorového obratu“ imaginativní geografie a představovaný prostor, jehož význam tkví především v uchopení prostoru lidskou myslí a společností, je reflektován v díle Michaela Junckera o Švýcarském Spříseženstvu, kteréžto Martin Čapský rovněž důkladně využívá (bylo by však šťastnější obrátit se na autory teorií a primární diskuzi a hledat si vlastní cestu). Kolektivní identita a zemské vědomí jsou pro autora předkládané práce v oblasti chápání prostoru základními stavebními kameny, které mohou být zapracovány do vytváření politických regionů. Stejně tak hraje roli církevní i zemská/panovnická správa. To jsou prvky, které je možné zohlednit při studiu politického regionu jako celku. Právě „odmítnutí zemského vědomí jako neměnné veličiny“ (s. 11), které se objevuje v moderní literatuře a jehož si je autor velice dobře vědom, určuje směr přemýšlení o identitě a integračních tendencích regionu.

Slezský prostor může být tak i srovnáván se samotným Polskem, k němuž má velice blízko tradicí, dynasticky, společensky, církevně i kulturně a v němž muselo během středověku docházet k podobným tendencím, aby mohlo být jednotné Polsko vytvořeno. Výhradně na základě středověké historiografie se tomuto problému nedávno věnoval Wojciech Drelicharz, jehož práce by mohla být i inspirací pro slezský prostor, kdyby ovšem bylo k dispozici dostatečné množství pramenů historiografické povahy.³ Také tohoto problému si je Martin Čapský vědom a zaměřuje se na prezentaci společné identity na základě „předků, tradic a vzpomínek“ (s. 12), což zahrnuje i historickou paměť a místa paměti, tedy rovněž historiografii. Příklad historiografického textu nalézá autor pouze ve Vratislavi na počátku 15. století. Kromě historiografie jsou však k dispozici i další prostředky paměti země, jako dynastická tradice, zemská správa, či výjimečná událost jakou byla bitva u Lehnice v roce 1241. A rovněž zemské právo, jež je nástrojem důležitým pro vnitřní komunikaci v rámci země.

---

¹ Srov. např. Joël Bonnemaison, *Culture and Space: Conceiving a new cultural geography* (London – New York, 2005).

² Srov. např. Edward W. Soja, *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory* (London, 1989); Barney Warf – Santa Arias, eds., *The Spatial Turn: Interdisciplinary perspectives* (London – New York, 2009); a srov. též James S. Duncan – Nuala C. Johnson – Richard H. Schein, eds., *A Companion to Cultural Geography* (Oxford, 2004).

³ Wojciech Drelicharz, *Idea zjednoczenia królestwa w średniowiecznym dziejopisarstwie polskim* (Kraków, 2012).

A právě komunikace je druhým přístupem Martina Čapského. Analýzou jejího fungování na všech rovinách, které zahrnují nejenom předávané informace, ale především představení aktu samotného včetně symbolického jednání důležitého pro vytváření sociálních vazeb, může autor dojít k vytváření zemské identity z jiného hlediska. Právě symbolický význam komunikace je v tomto ohledu rozhodující, neboť může odhalovat nejenom společné jednání a vytváření společných zemských identit, ale také prosazování partikulárních zájmů jednotlivých hráčů na politickém poli. Na tomto místě bych tedy rád podotkl, že Martin Čapský tak odhalil jeden ze základních stavebních prvků slezských dějin, který právě v tak politicky roztržitém prostředí musel hrát zásadní roli při vytváření jakýchkoliv společných podniků a musel mít zcela zásadní význam pro všechny integrační tendence. Prostřednictvím komunikace a jejího rozboru pak může historik odkrýt i další sociální a politické vazby, jež právě takový integrační proces umožňovaly. Dynamika komunikace pak dovoluje studovat i onu proměnlivost zemského vědomí i dalších fenoménů, které zemskou identitu charakterizují. Komunikace a její komplikovanost vedla autora k odhalování dalších trendů, které jsou s nimi komplementárně spojeny. Mezi takovými Martin Čapský vidí ekonomiku a vytváření sítí měst založených především na obchodu a předávání informací; knížecí vazby se pak představily ve vytváření knížecích spolků založených na sociálních a politických souvislostech.

Na základě teoretických úvah přistoupil autor k analýze slezského politického prostoru a jeho komunikace. Velice jasně představuje strukturu této komunikace a dokládá přesvědčivě, že centrem byla Vratislav. Výsledek, který bylo lze samozřejmě očekávat, ale představení celého systému a jeho navázání na jednotlivá centra v rámci sjednocujícího se Slezska je velice důležité a zároveň dosti názorné pro uvedení do problému politické komunikace. Promyšlenost autorových úvah se vztahuje i na přesné vymezení komunikačního centra, které je definováno nejen svou komunikační funkcí, ale také prostorem, který komunikačně obhospodařuje, tedy hranicí oblasti, pro kterou jako centrum slouží. Na tomto poli byla Vratislav slezským komunikačním centrem největšího významu. Autor i zajímavě a promyšleně rozlišuje různé komunikační struktury v rámci politického prostoru s centrem ve Vratislavi. Nejsou to pouze města, která mezi sebou komunikovala, ale v rámci Slezska vedly komunikaci knížecí dvory a komunikace probíhala také v rámci církevních struktur. Zde hrálo nejpodstatnější roli vratislavské biskupství. Vratislav však své okolí jednoznačně převyšovala především v oblasti komunikace mimo slezský prostor, a to jak svými zájmy u panovníka, často prosazovanými důvěrníky působícími přímo u dvora, tak především komunikací směrem k papeži. Zde se někdy střetávaly i zájmy města a biskupa. Analýza vnitřních a vnějších vazeb slezského politického prostoru potom dobře dokládá fungování celého systému.

Pro fungování systému komunikace mezi jednotlivými městy či samostatnými politickými jednotkami by bylo dobré připomenout několik záležitostí významných pro srovnání. Kromě prostoru Prahy a okolí, Polabí či Horní Lužice by stála za připomenutí Morava a její královská města, která

spolu nutně musela komunikovat, ať již to bylo v průběhu husitské revoluce, v odboji proti Jiřímu z Poděbrad, či ve válce v letech 1468 a 1469. Jednak došlo k uzavření spolku, jednak procházeli mezi jednotlivými městy poslové, kteří nosili válečné zprávy, jak dokládají znojenské městské účty (připomenuté alespoň v poznámce č. 56 na s. 36). Mnohem propracovaněji než na Moravě však komunikační systém fungoval v rámci italských městských republik a signorií. Již částečně na konci 14. století, ale především v průběhu století 15. se vytvořil systém stálých zástupců v jednotlivých městech.⁴

Martin Čapský nejen dobře analyzuje literaturu a prameny, aby charakterizoval komunikační struktury celého prostoru, ale s nejnovější – především polskou – literaturou je schopen polemizovat. Upravuje tak např. teorie Kazimierza Orzechowského. A nutno dodat, že opřen o prameny domýšlí možnosti a podmínky integračních tendencí ještě o krok dál. V tom je jeho práce nesmírně přínosná a zásadní a část věnující se interregnu ve Slezsku a období zápasu o české země bych jednoznačně považoval na nejlepší části předloženého textu (s. 128–159). A to především proto, že přináší nové pohledy na roli komunikace v integraci politického prostoru, vychází z nepublikovaných archivních pramenů, které rozkrývají fungování systému slezských knížectví a jejich vzájemné komunikace. A také komunikace směrem ven ze slezských knížectví je dobře zapojena, aby osvětlila, jakým způsobem může práce s informacemi přinášet převahu či odpovídající politické postavení. V tomto směru se autor také věnuje působení papežských legátů, kteří právě v této době hráli ve Slezsku nezastupitelnou roli. Martin Čapský je tak schopen představit vyváženou tezi, která je dobře obhájitelná i v kontextu veškeré literatury tímto obdobím se ve Slezsku zabývajících, a významným způsobem přispívá k chápání dění ve Slezsku na konci středověku.

Druhá část celé práce, která zabírá zhruba dvě třetiny textu, se zaměřuje především na politické dějiny slezského prostoru. K ní věru není příliš co dodat. Martin Čapský postupuje chronologicky a zaměřuje se na nejzávažnější problémy jednotlivých období, především záležitosti týkající se vztahu jednotlivých knížectví a panovníka, totiž českého krále. Zdá se ovšem, že spojení obou částí je poněkud problematické, druhá část ne zcela koncepčně navazuje na část první a nepracuje příliš s jejími závěry. Přesto, v některých případech na výsledky bádání v první části navazuje (např. otázka významu kázání jako komunikačního prostředku je podstatně rozvedena při výkladu o činnosti Jana Kapistrána a strany kazatelů ve Vratislavi), ovšem proti první části je podstatně více závislý na sekundární literatuře. Jedná se o velice podrobné a strukturované zpracování slezských dějin 14. a 15. století, které v české literatuře nemá obdoby, navazuje však na

---

⁴ Srov. např. Riccardo Fubini, *Italia quattrocentesca: Politica e diplomazia nell'età di Lorenzo il Magnifico* (Milano, 1994); Giovanni Pillinini, *Il sistema degli stati italiani 1454–1494* (Venezia, 1970); Paolo Margaroli, *Diplomazia e stati rinascimentali: Le ambascerie sforzesche fino alla conclusione della Lega italiana (1450–1455)* (Firenze, 1992); Garrett Mattingly, *Renaissance Diplomacy* (Harmondsworth, 1955).

literaturu německou a především polskou. Práce je tak pro české prostředí velice přínosná, i když koncepčností vyniká část první.

Na tomto místě bych rád uvedl několik drobnějších poznámek, které by mohly mít charakter návrhů, jež by snad mohly přispět k diskusi. Je, myslím, nezbytné rozlišovat mezi rolí Jana Lucemburského jako českého a polského krále v momentě, kdy přijímá od knížat lenní slib. I když v titulatuře tak lenní listiny nečiní, v pozdějším textu se jasně odkazuje na Janovo české království. Martin Čapský tak činí položením slova „polský“ do závorky (s. 8). Domnívám se ale, že by bylo dobré tematizovat tento proces, neboť do podobných problémů se dostaneme u Matyáše Korvína a jagellonských králů, např. ve chvílích, kdy uherský zemský sněm vyžadoval po Vladislavovi, aby přijal slib slezských knížat jako král uherský. Autor připomíná komunikační význam vratislavské radnice (s. 62) – v tomto směru by bylo lze připomenout také radnice velkých moravských měst. Na radnici v Brně byly např. uchovávány listiny přistupujících k příměří z roku 1475; na radnici v Olomouci byly vyhlášovány smlouvy mezi Matyášem a Vladislavem v roce 1478. V této souvislosti bych si dovilil jen poznámku, že k žádné korunovaci Matyáše českým králem nedošlo, a ani nebyla připravována (s. 47). Na některých místech by bylo možné využít zpracovaný itinerář panovníka, který by přispěl i k určení míst, kam měli poslové směřovat (srov. s. 94) – posel např. nemohl být vyslán do Vídně ke králi v roce 1469, ale muselo to být v únoru či březnu následujícího roku (s. 157).⁵ Vratislavského biskupa bych neoznačoval za provinciála, neboť toto označení přísluší arcibiskupovi (s. 139, 150); v čele reprezentace moravských královských měst stála vždy Olomouc a Brno a ne, jak se praví v textu, Jihlava (s. 144). Doporučoval bych používat maďarskou formu místního jména Visegrád. Tak je možné se vyhnout zmatení a nepřesnostem (v textu se objevuje Vyšehrad, visegradský, Vyšegrád) (s. 166–168). Nuncius et collector není legát (s. 179). Pro problematiku kolektorů v Polsku bych doporučil ještě další literaturu, která nebyla zcela využita. Především Christiane Schuchard, jejíž jeden článek autor využil a pak i polskou literaturu. Knihu Stanisława Szczura je možné využít i pro pozdější záležitosti vratislavského biskupství ve vztahu k papežské kurii na konci 14. a počátku 15. století; pro další období ještě kniha Marka Kowalského a papežskou politiku ve vztahu k Vratislavi se podrobně zabývá i Janusz Smołucha, jehož kniha je pouze krátce zmíněna (pozn. 776 na s. 338).⁶ Autor cituje Halinu Manikowskou, jež mluví o „zreligijnění“ veřejného života proti konceptu zesvětštění církve. Tu se jedná o obecně přijímanou záležitost a především literatura vztahující se k církvi v renesanci se k tomuto tématu podrobně vyjadřuje. Nemluvil bych o „zreligijnění“ veřejného života, ale o jeho sakralizaci a o větším zapojení laiků do církevního a náboženského života obecně. Jen velice stručně lze uvést literaturu, která se tomuto tématu věnuje již od sedmdesátých let 20. století.⁷ Bernardin ze Sieny je Bernardin a ne Bernard, nekázal pouze spolubratřím, ale

⁵ Richárd Horváth, *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490)* (Budapest, 2011).

⁶ Christiane Schuchard, *Die päpstliche Kollektoren im späten Mittelalter* (Tübingen, 2000); Stanisław Szczur, *Skarbowość papieska w Polsce w latach 1378–1431* (Kraków, 2008); Marek Daniel Kowalski, *Proventus camerae apostolicae debiti: Opłaty duchowieństwa polskiego na rzecz papieżstwa w latach 1417–1484* (Kraków, 2010); Janusz Smołucha, *Polityka kurii rzymskiej za pontyfikatu Piusa II (1458–1464) wobec Czech i krajów sąsiednich: Z dziejów dyplomacji papieskiej w XV wieku* (Kraków, 2008).

⁷ Charles Trinkaus, *In Our Image and Likeness: Humanity and Divinity in Italian Religious Thought* (Chicago, 1970); Donald Weinstein, *Savonarola and Florence: Prophecy and Patriotism in the Renaissance* (Princeton,

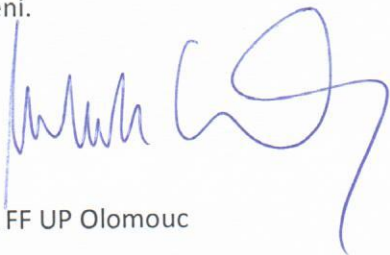
v mnoha italských městech (s. 318). Upozornění na význam kázání v „lombardských komunách“ by bylo dobré doplnit o význam Toskány a dalších oblastí severní Itálie, kde byli kazatelé velice aktivní, jak dokazuje nejznámější případ Savonaroly ve Florencii (s. 333). Nemluvil bych o zániku ghett, neboť ghettta v půli 15. století ještě neexistovala. V Olomouci nezanikla zřejmě židovská obec po útocích spoluobčanů města, ale pravděpodobně spíše pod ekonomickým tlakem. Navíc by stálo za připomenutí, že k vyhnání Židů došlo v roce 1453 i v dalších moravských královských městech. Kromě Olomouce to bylo Brno, Znojmo a Uničov (s. 319).

Uvedený přehled určitě nechápu jako přehled výtek. Přesto bych jednu podstatnou výtku měl. Text je snad až příliš hutný a často velice těžko čitelný. V některých případech překypuje dlouhými souvětími a cizími slovy. Přestože český odborný styl je již *per definitionem* zatížen důrazem na specifické a snad komplikovanější vyjadřování, bylo by dobré se obtížnější srozumitelnosti zvláště v historických pracích vyvarovat.

Co říci závěrem? Habilitační práce Martina Čapského je velice rozsáhlá a veškeré komentáře, které jsem zde sepsal, zcela určitě nejsou zásadního charakteru. Oceňuji na ní především dobrou práci se sekundární literaturou i prameny, která vede k formulování základních tezí, jež mohou připravit půdu pro přehledné a koncepčně ukotvené zpracování politických dějin, od nichž se moderní historiografie pod vlivem kulturní historie i školy Annales odklání. Ovšem byl to právě Jacques Le Goff, který vracel v sedmdesátých letech 20. století politické historii její místo nejen v populární historiografii, ale i v odborných historických pracích. Martin Čapský se zařazuje do proudu, který se k politickým dějinám vrací a snaží se jim dávat jiný háv než pouze *Wie es eigentlich gewesen ist*. Daří se mu to zvláště v první části jeho habilitační práce, ne tak docela v části druhé. Dílo Martina Čapského přesto představuje obdivuhodný výkon a je jasným představením potenciálu svého autora, který je jistě schopen jak vědecky, tak pedagogicky působit v pozici docenta. Proto s plnou odpovědností doporučuji tuto práci jako práci habilitační a součást splnění podmínek habilitačního řízení.

Antonín Kalous

Katedra historie, FF UP Olomouc

na den přenesení sv. Benedikta, LP 2013

1970); přehledně o historiografii k tématu David S. Peterson, „Out of the Margins: Religion and the Church in Renaissance Italy,” *Renaissance Quarterly* 53 (2000): 835–879; John Jeffries Martin, „Religion,” in *Palgrave Advances in Renaissance Historiography*, ed. Jonathan Woolfson, 193–209 (Basingstoke, 2005).